

AZ ÓBUDAI ZSIDÓK TÖRTÉNETÉHEZ.

Az áprilisi füzetben az óbudai hitközség és chevrák történetéhez közölt adalékok a következő megjegyzések tételére indítanak és pedig: A 152. lapon a III. szám alatt említett *לא תעשה לך חמץ*-re hímszett talán még sem annyira elvétett mint inkább czéltudatos valami, amint azt az idei januári füzet 45. lapján említett, dr. Ágai Adolf birtokában levő corfui *שו"ת* »siviszin« is észrevehetni. A 153. lapon Totisról mesélt azon mondát pedig, mely szerint T., midőn egyik kocsisa az országúton emelt feszület előtt elhajtván, annak nem süvegelt, azonnal visszahajtatott hazafelé és nem is ment vele többé, mert úgymond: aki saját vallását kellően nem becsüli, az mint ember sem állhatja meg helyét, tehát bizalmat nem érdemel: az 1898 január 14-én kelt »A Jövő« 2-ik számának 12-ik lapján olvashatni »Szilánkok-forgácsok« cím alatt az 1839 okt. 1-én elhunyt Chászám Szajferről. Ezen utóbbi hivatkozás a monda tisztelt és érdemes közlőjét korántsem akarja az »A Jövő« plágizálásával gyanúsítani, a monda becsét pedig plane emelni alkalmas. Mentől többféleképen és több szájból hallani valamely azonos tanulságú mesét, antul igazabb annak tanulsága (doctrinája). A testvéries összetartás üdvös voltát tanító és illusztráló hét nyíl meséjét, mely nyilak nyalábba kötve széttörhetlenek, egyenként azonban könnyen széttördelhetők, különféle egymástól messze távol országokat nem egyidejűleg lakta, egymásról tudomással sem bíró nemzetek mondaköréből ismerjük; tanulságát csak növeli az, hogy Jugurtháról is, Szvatoplukról is, Dzsingiszkhánról is mesélik.

(V. E.)

MI AZ AFIKÓMEN? ¹⁾ מֵי אִפְיָקוֹמֵן

I.

Jelige : רִבִּי הַרְשֵׁנִי לֹמֵד דַּעְתִּי .

Valamint a babyloni, úgy a jeruzsálemi talmudban. szintűgy a mechilta és tószeftában az a tantétel — הַלְבָּה מִשְׁנָה —

¹⁾ Ezen szó különféle írásmódban fordul elő. אִפְיָקוֹמֵן אִפְיָקוֹמֵן אִפְיָקוֹמֵן אִפְיָקוֹמֵן אִפְיָקוֹמֵן (Aruch Kohut I. 232. old.). Nézetem szerint a helyes írásmód : אִפְיָקוֹמֵן.

foglaltatik ¹⁾ אֵין מִפְּטוּרֵין אַחַר הַפְּסָח אִמְיָקוּמֵין) és ezt a tantételt közönségesen úgy értelmezik: nem fejezik be a peszachlakomát utóétellel.²⁾

A misna ily értelmezése mellett feltűnik annak szokatlan szerkezete. Szokottabb, rövidebb és világosabb lett volna אֵין מִפְּטוּרֵין הַפְּסָח בְּאִמְיָקוּמֵין; az אֵהֵי־י szó felesleges.

Azután az אֵין מִפְּטוּרֵין szó ily értelmezése mellett רַב indokolása אֵין מִפְּטוּרֵין הַפְּסָח לְהַבְּרָה־י meg nem felel. Hisz az, hogy a בֵּן טִיטִי־sal tudatjuk, miszerint a peszachlakoma után a zsidók törvénye szerint utóétel nincsen, maradását az asztaltársaságban épen nem biztosítja. Meglehet, hogy elmegy zsidókeresztényekhez (ebionitakhoz, quarto-decimánusokhoz), kik a peszachlakomát a zsidókkal egyidőben ülték és hol az utóétel eltiltva nem volt.³⁾

Feltűnő רַב־יִמֵּין-nak a tradíció tekintélyével támogatott azon magyarázata: אֵין מִפְּטוּרֵין מִיֵּין זֶמֶר אִמְיָקוּמֵין zenefélét jelent, magyarázat, mely az אֵין מִפְּטוּרֵין szóval semminemű etymologiai összefüggésben nincsen.⁴⁾

Különös az is, hogy a peszachlakománál a római nagyurak szokásait utánozták: Kemény tojáson kezdették, mint a rómaiak

¹⁾ יְרוּשָׁלַיִם פְּסָחִים פֶּרֶק תְּשִׁיעִי; תּוֹסַפְתָּא פְּסָחִים פִּי; תִּבְבְּלֵי קִיט עִיבִי) מְכִילְתָּא מִסְנֵתָא דְּפְסָחָא פִּרְשָׁה יִהִי.

²⁾ Ezen értelmezés szerint, a két szóból אִמְיָקוּ וּבֵן-ből összetett szóban אֵין מִפְּטוּרֵין ételt jelent (Szukk. 39. l. בְּכַדִּימֵין).

³⁾ Judenthum und Judenchristenthum von dr. Adolf Hilgenfeld, Leipzig. 1886, 94. és 121. old. Nézetem szerint רַב ezen indokolásból következett: רַב־יִמֵּין הֵי מִשְׁמַע לִיה אִמְיָקוּמֵין אִמְיָקוּ מִנִּיכּוּ הוֹצִיאוּ. azaz, hogy רַב szerint az אֵין מִפְּטוּרֵין összetett szóban a אֵין מִפְּטוּרֵין szó ugyanannyit jelent mint אֵין מִפְּטוּרֵין tehát edényt jelent (Erub. 20. l. מִנָּה נְקִיטִי; B. Kam. 17. l. מִנָּה תְּבִירָא תְּבִירָא) és így a misna értelmének רַב indokolása tökéletesen megfelel. Tudatjuk a בֵּן טִיטִי-sal, hogy a peszach-törvény szerint a peszach-lakoma után az asztaltársaság nem oszlik szét, együtt marad, s hogy neki is abban a társaságban kell maradnia אֵין מִפְּטוּרֵין.

⁴⁾ Jerusalmi פְּסָחִים Perek X. 37. col. 2. מִיֵּין אִמְיָקוּמֵין רַב־יִמֵּין. בשם רַב־יִמֵּין אֵין מִפְּטוּרֵין בֵּן טִיטִי מִיֵּין זֶמֶר. Nézetem szerint e feltűnő körülmény okozta a אֵין מִפְּטוּרֵין azon erőltetett magyarázatát: מִיֵּין זֶמֶר הֵן מִיֵּין כָּלִים שְׁמִשְׁתַּמְשִׁין: אֵין מִפְּטוּרֵין הוּא (מִלְכִי־אֵין מִיֵּין) וְהַסְּפּוֹת וְהַמּוֹמְרוֹת וְכֵן (Dr. Kohut, Aruch Copletum I. 232. old.), mert ha מִיֵּין זֶמֶר értelme אֵין מִפְּטוּרֵין és az אֵין מִפְּטוּרֵין szóban a אֵין מִפְּטוּרֵין (מִנָּה) szó értelme szinte כָּלִי: akkor e két kifejezés között az etymologiai összefüggés megvan.

lakomájukat, külön-külön támlás kereveten ültek, mint a rómaiak, több bort kellett inni *לֹא יִסְתּוּ לוֹ מֵאַרְבַּע כּוֹסוֹת שֶׁל יַיִן וְאִפְּלוּ מִן הַתְּמָחַי* (Peszachim X. 99 b.) és ez mind azért történt így, hogy megmutassák, hogyan fogják saját hazájukban mint szabad emberek *בְּנֵי חוּרִין* ismét a peszachlakomát ülni és eltiltják a csemegét, holott a római nagyúri ünnepélyes lakomáknál a csemege alig hiányzott.¹⁾

Azután a *הַחֵם* arra, hogy akár a *הַחֵם*, akár a *בֶּן טִיטּוּס*-nek kérdésére válaszul szolgáljon, merőben alkalmatlan. Ugyanis a mechilta és a peszachagada szerint a *הַחֵם*, tehát az, ki azon tipikus alakok között, kik a négyféle szellemi irányt képviselték — *אַיִבְעָה בְּנֵים* — tudás és értelmiség tekintetében legmagasabb fokon áll, azon kérdésére: »Mit jelentsenek a bizonyságok, törvények és ítéletek, melyeket az örökkévaló istenünk nekünk parancsolt?« válaszul azt nyeri: »A peszachlakoma után nincs csemege.« Válasz, mely neki semmi felvilágosítást nem ad; holott ő jogosan azt várhatta, hogy az egész peszachszertertást megvilágosító feleletet kapjon.

Épen úgy nem felel meg a válasz, ha az a *בֶּן טִיטּוּס*-nek szól (Jerusalmi szerint.) Ő azt kérdezi *מִמָּה זֶה* mi az, hogy ma a vacsoránál minden másképen van mint máskor? és válaszul azt tudatják vele, hogy ma a törvény szerint nem lesz csemege. Mi neki a kivánt felvilágosítást meg nem adja.

Annak a több neves talmudtudós részéről nyert ezen magyarázatnak is, miszerint a *שֵׁן מִפְּטִירֵין אַחַד הַפֶּסַח אֵפִיקוֹמֵן* értelme: *לְמוֹד הִילְכוֹת דֶּפֶסַח* oktasd a peszachszertertásra az *אֵין מִפְּטִירֵין* misnáig, azaz az egész peszachritusra, csak akkor van értelme, ha az *אֵין מִפְּטִירֵין* felelet a *הַחֵם*-nak szól; a *בֶּן טִיטּוּס*-nél ez az oktatás nem érvényesíthető.

II.

Nézetem szerint ezen misna a római keresztény-egyház húsvéti szertertása ellen szól.

Ugyanis a Jézus által elrendelt úrvacsorának napjára nézve a római egyház azt a tradíciót fogadta el, hogy Jézus

¹⁾ Die Juden wie die Römer assen gewöhnlich am Anfange ihrer Mahlzeiten bei gewissen Feierlichkeiten ein hartes Ei. (Binterim 237.)

halála előtti napon, tehát csütörtökön, Niszan 13-án este tartotta tanítványaival a búcsuvacsorát és az úrvacsorát is akkor rendelte el.¹⁾ És ezen nap az úrvacsora emlékére nagy ünnepnap volt.²⁾ A hívek közösen részesítették az úrvacsorában.³⁾ Másnap, pénteken, a misét szolgáltató pap a szentségtartót, melyben a dogma szerint most már a valódi isteni manna van (Jézus magáról azt állította, hogy ő a valódi mennyei manna),⁴⁾ ünnepélyes prócesszióban a díszesen elkészített koporsóba viszi és ott közimádásra kiteszi. Jézus eltemetése tehát a peszachelakoma, úrvacsora után אחר הפסח történt.

Ugyanezt a szertartást követték az orthodox quatordeczimánusok, csak hogy az évfordulót, nem mint a római egyház a heti ciklus szerint, hanem a zsidónaptár szerint határozták meg; náluk tehát az úrvacsora emlékünnepe minden évben Niszan hó 13-ára esett és Jézus ünnepélyes dogmaszerinti koporsóbatétele Niszan 14-én este történt.⁵⁾

És ezen ritus ellen szól a משנה; אין מפטירין; nem temetünk el, אחר הפסח a húsvéti lakoma után אִפְיָקִימָן érczmannatartót⁶⁾ mint אִפְיָקִימָן מִיָּנִי זֶמָה⁷⁾ helyesen magyarázta: אִפְיָקִימָן מִיָּנִי זֶמָה helyesen: *manna zema* (zema ae, latinul érczedény), tehát: érczmannatartó.⁸⁾

Mi most már a בן מיִשֵׁשׁ-nek adandó választ illeti, nézetem szerint רַחֲמֵי אֵם is helyesnek ismerte el azt az általános utasítást, hogy az apa feleletében fiának felfogási képességéhez alkalmazkodják לֹא דַעְתּוֹ שֶׁל בֶּן אָבִיו מִלְמַדוֹ és nem is arra

¹⁾ Die christliche Passafeier der drei ersten Jahrhunderte von K. L. Weitzel, Pforsheim 1848, 169, 296—298. old.

²⁾ Christliche Alterthumskunde von Krull II. Band Regensburg 1856. 70. old.

³⁾ Concilien des christlichen Alterthumes II. Jahrhundert 71. old.; Christlich-katholische Liturgik von Hnogek I. Theil Prag 1835. 729.; die vorzüglichsten Denkwürdigkeiten der christlich-katholischen Kirche von Binterim V. Band, I. Theil, Mainz 1829. 198. old.

⁴⁾ Evangelium Johannes VI. 32., 41., 42. old.

⁵⁾ Conciliengeschichte von dr. Carl Hefele I. Band, Freiburg in Breisgau, Herderische Verlagsbuchhandlung 1855. 292. old.

⁶⁾ L. Gesenius Handwörterbuch über das alte Testament 1899. 64. old. אִפְיָקִימָן cstr. אִפְיָקִימָן. Behälter.

⁷⁾ Jerusalmi Pesach X. halacha 8.

⁸⁾ A szentségtartó rendesen ezüst vagy arany.

akarja az apákat oktatni, feleletükben mire szorítkozzanak, hanem arra, hogy a feleletből mi lényegest ki ne hagyjanak. Erre mutat a Mechilta által használt »פתח« szó is, mi annyit jelent, előadáshoz bevezetésül használni.¹⁾

S így miután Niszan 14-én este, tehát épen azon időben, mikor a zsidók a peszachlakomát ülték, történt az orthodox quarto-deczimanusok felekezeténél, nagy egyházi pompa kifejtése mellett, Jézusnak dogmaszerinti koporsóbatétele²⁾ és mivel: »שאי מינות דמשנאי« komolyan attól lehetett tartani, hogy a »בן טיפיש« együgyű léte, saját asztaltársaságától elszakadva az ünnepi menethez csatlakozik, esetleg az ebionaeusok azon felekezetének egyik »חבורה«-hoz szegődik, kik épen akkor Niszan 14-én este ülték a peszachlakomát a zsidó szertartás szerint:³⁾ »שאיין מפטירין אחר הפסח אפיין מן« szükségét látta a »בן טיפיש« el mindenekelőtt tudatni: »הילכות דפסח«, peszachtörvény: »שלא יהא עומד מחבורה זו ויכנס לחבורה אחרת«. A többi felvilágosítást a »בן טיפיש« apjára bízta.

ולפי דעתו של בן אביו מלמדו.

Veszprém.

MED. DR. PILLITZ BENŐ.

ADATOK OPPENHEIM LÖB GALGÓCZI RABBIRÓL.

Dr. Richtmann Mózes »Pótlások Landau Ezékiel cikkemhez« cz. közleményében (M.-Zs. Sz. 23. évf. 2. sz. 159. l.) kétségbe vonja Stein Miksa rabbi amaz állítását, hogy Oppenheim Löb Galgóczon működött, mivel állítólag erre vonatkozó bizonyítékok hiányzanak. Ezzel szemben bátorkodom a következő bizonyító adatokkal szolgálni:

1. A helybeli izr. temetőben egy sírkő látható a következő felirattal:

¹⁾ מסכתא דפסחא פרשה י"ב.

²⁾ Hefele id. munk. 292. old.

³⁾ Weitzel id. munk. 246. old.; Judenthum und Judenchristenthum von Dr. Adolf Hilgenfeld, 94., 121. old.